

جغرافیای نظامی

(جلد اول / جغرافیای طبیعی)

تألیف: جان ام. کالینز

ترجمه:

محمدرضا آهنی - دکتر بهرام محسنی

اعضای هیئت علمی دانشگاه امام حسین (ع)

دانشگاه امام حسین (ع)

مؤسسه چاپ و انتشارات

کتابخانه امام حسین(ع)
مؤسسه چاپ و انتشارات

- عنوان : جغرافیای نظامی (جلد اول / جغرافیای طبیعی)
- تألیف : جان ام. کالینز
- ترجمه : محمدرضا آهنی - دکتر بهرام محسنی
- حروفچینی و صفحه‌آرایی : مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه امام حسین(ع) (اکرم کیامنش)
- طراحی جلد : مرکز چاپ سپاه
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی : مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه امام حسین(ع)
- ناظر فنی چاپ : سیدمحمدباقر موسوی
- نوبت چاپ : اول (۱۳۸۴)
- شمارگان : ۱۷۰۰ نسخه
- نشانی: تهران، بزرگراه شهید بابایی، بعد از پل لشکرک، دانشگاه امام حسین(ع)، معاونت پژوهش، مؤسسه چاپ و انتشارات، تلفن: ۷۳۱۳۸۳۳-۳۷، دورنگار: ۷۳۰۸۶۴۰، ص.پ. ۹۹۵-۱۶۷۶۵
- مرکز پخش: ۱- تهران، میدان فردوسی، فروشگاه و نمایشگاه شماره ۱ مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه امام حسین(ع)، تلفن: ۸۸۳۹۲۹۷، دورنگار: ۸۸۳۹۲۹۸
- ۲- تهران، خیابان انقلاب اسلامی، رویروی دانشگاه تهران، شماره ۱۳۹۲، مجتمع فرهنگی امام حسین(ع)، فروشگاه و نمایشگاه شماره ۳ مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه امام حسین(ع)، تلفن و دورنگار: ۶۹۵۴۱۷۹
- کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه‌برداری، ترجمه و اقتباس برای دانشگاه امام حسین(ع) محفوظ است.

کالینز، جان، ۱۹۲۱ - م. collins' John M.
جغرافیای نظامی (جلد اول / جغرافیای طبیعی) / جان ام. کالینز؛ ترجمه محمدرضا آهنی، بهرام محسنی. - تهران: دانشگاه امام حسین(ع)، مؤسسه چاپ و انتشارات، ۱۳۸۴.
[یست و سه ۳۱۸ ص.: مصور، نمودار. (دانشگاه امام حسین(ع)، مؤسسه چاپ و انتشارات؛ ۲۱۴. سری علوم نظامی؛ ۱۷)

ISBN: 964-452-210-9

عنوان اصلی: Military Geography for professionals and the public.

چاپ قبلی: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، دانشکده فرماندهی و ستاد دوره عالی جنگ، ۱۳۸۳.

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

۱. جغرافیای نظامی. الف. آهنی، محمدرضا، مترجم. ب. محسنی، بهرام، مترجم.

۳۳۵/۴۷

UA ۹۹۰ / ۵۲ ج ۷

۱۳۸۴

۸۴-۳۹۴۵

کتابخانه ملی ایران

بسم الله الرحمن الرحيم

«يرفع الله الذين امنوا منكم والذين او توالعلم درجات»

خداوند مقام اهل ايمان و دانشمندان عالم را (در دو جهان) رفيع مي گرداند.

(سوره مبارکه مجادله - آيه ۱۱)

تمامي اديان الهي و در رأس آنها اسلام، انسان را موجودي کمال گرا مي دانند. از نظر اسلام، انسان همواره در حال تکامل است و جهت گيري او به سمت کمال بي نهايت يعني خداوند تبارک و تعالي است.

يکي از راه هاي کمال و تقرب به ذات اقدس الهي، علم و دانش است. علمي که - به تعبير استاد شهيد مطهري - زيبايي عقل است؛ علمي که انسان خداجو در آن نشانه هاي معبود را مي جويد و مي يابد و علمي که هر چه فزون تر مي گردد، دارنده آن را به خدا نزديک تر مي کند. هم از اين روست که در نظام مقدس جمهوري اسلامي ايران که شالوده و اساس حاکميت در آن بر مبنای احکام اسلام است، توجه به علم و دانش و تحقيق و نشر در صدر مسائل قرار دارد.

دانشگاه امام حسين (ع) نیز به عنوان مولود شجره طيبه سپاه پاسداران انقلاب اسلامي که خود برآمده از عمق ارزش هاي الهي و انقلابي است به عنوان تنها دانشگاه جامع علمي - نظامي کشور، پس از پايان افتخارآمیز حماسه هشت سال دفاع مقدس که خود عرصه ای کم نظير براي نمايش لياقت ها و توانمندی هاي علمي - پژوهشي نيروهاي مخلص حزب اللهی بود، موضوع «جهاد علمي» و تلاش در

جهت رشد و شکوفایی هر چه بیشتر در زمینه‌های مختلف علمی را در سرفلوحه فعالیت‌های خویش قرار داده است، هر چند از ابتدای تأسیس، این دانشگاه سعی وافر در ترویج و نشر علوم مختلف داشته و آثاری نیز عرضه نموده است که با استقبال اندیشمندان و پژوهشگران مواجه شده است. اصولاً هر زمان که موضوعی جامع‌رشته تحصیلی به تن کند و عده‌ای وقت و توان خود را صرف یادگیری آن کنند، تا در این زمینه تخصص بگیرند، تهیه و تدوین متون آموزشی مورد نیاز آن نیز ضرورت می‌یابد. از زمان تصویب رشته جغرافیای نظامی در دانشگاه امام حسین (ع)، تهیه متون درسی و مرجع همواره ذهن مدرسان و دست‌اندرکاران آموزش این رشته را به خود مشغول کرده است. کتاب حاضر که با هدف رفع این نیاز از سوی دو تن از اساتید این دانشگاه برای ترجمه به معاونت پژوهش پیشنهاد گردید، یکی از کتب مرجع در این رشته است که پس از تصویب در شورای پژوهش، برای چاپ و انتشار به ناشر سپرده شد. این اثر در دو مجلد در دسترس علاقمندان و مشتاقان قرار خواهد گرفت: جلد نخست به مباحث جغرافیای طبیعی در این زمینه می‌پردازد و جلد دوم به موضوعات جغرافیای انسانی اختصاص دارد. امید آنکه ترجمه این اثر با استقبال دانش‌پژوهان، اهل فن و عموم علاقمندانی روبرو شود که به نوعی خود را مخاطب آن می‌دانند و با اعلام نظرات و پیشنهادهای اصلاحی خود، ما را در جهت ترویج و انتشار آثار مورد نیاز جامعه علمی کشور یاری فرمایند.

و من الله التوفیق

معاونت پژوهش دانشگاه امام حسین (ع)

درباره نویسنده

جان إم. کالینز که در حال حاضر همکار برجسته پژوهشی و مدعو دانشگاه دفاع ملی است، زندگی خود را در دوران بزرگسالی، کاملاً وقف امور نظامی کرده است. در سال ۱۹۴۲ به صورت غیررسمی به ارتش ایالات متحده پیوست، و پس از شرکت در جنگ‌هایی در اروپا، کره و ویتنام، در سال ۱۹۷۲ با درجه سرهنگی بازنشسته شد و ۲۴ سال بعد را در مقام کارشناس ارشد دفاع ملی در کتابخانه کنگره به فعالیت پرداخت. در سال ۱۹۵۱ موفق به دریافت مدرک فوق‌لیسانس در رشته جغرافیا از دانشگاه کلارک در شهر ورستر از ایالت ماساچوست شد و در ادامه دوره خدمتی خود، درس‌هایی را که در دانشگاه آموخته بود، به صورت کاربردی برای حل برخی مسائل نظامی به کار گرفت. ده کتاب قبلی وی درخصوص موضوعات نظامی با استقبال گسترده‌ای در ایالات متحده و کشورهای دیگر روبرو شد؛ بعضی از این آثار به زبان‌های روسی، چینی، ژاپنی، کره‌ای و اسپانیایی ترجمه شده است.

فهرست

مقدمه مترجمین	 (پانزده)
پیشگفتار	 (هفده)
دیباچه	 (نوزده)
مقدمه نگارنده	 (بیست و یک)

فصل اول: کلیات	 ۱
ملاحظات نظامی	 ۲
ویژگی‌های منطقه‌ای	 ۵
اشتباه کاری‌های اجتناب‌پذیر	 ۷
فنون تحلیل	 ۹
منابع	 ۱۲

بخش اول جغرافیای طبیعی

فصل دوم: روابط مکانی	 ۱۷
موقعیت	 ۱۷
وسعت	 ۲۶
شکل	 ۳۰
نکات کلیدی	 ۳۷
منابع	 ۳۸

فصل سوم: پهنه زمین	 ۴۱
اشکال زمین	 ۴۲
رودها و آب‌انبارها	 ۴۹

۵۵	زمین‌شناسی و خاک
۵۹	پوشش گیاهی
۶۶	نکات کلیدی
۶۷	منابع

۷۱	فصل چهارم: اقیانوس‌ها و سواحل
۷۲	ویژگی‌های آب دریا
۷۵	رفتار سطحی آب
۸۳	توپوگرافی دریایی
۸۹	پیامدهای فراگیر دریایی
۹۹	نکات کلیدی
۱۰۱	منابع

۱۰۵	فصل پنجم: جو زمین
۱۰۶	پدیده‌های جوی
۱۱۹	اقلیم‌شناسی برای استراتژیست‌های نظامی
۱۲۰	اقلیم‌شناسی برای نظامیان
۱۳۵	نکات کلیدی
۱۳۶	منابع

۱۴۱	فصل ششم: خصیصه‌های منطقه‌ای
۱۴۲	پهنه‌های یخی
۱۴۹	دریاهای یخ زده
۱۵۶	مناطق کوهستانی
۱۶۷	مناطق خشک
۱۷۶	جنگل‌های پر باران مناطق حاره‌ای
۱۸۶	اراضی مرطوب
۱۹۳	سواحل و دریاهای کوچک
۲۰۰	نکات کلیدی
۲۰۱	منابع

۲۱۱	فصل هفتم: فضای درون و بیرون
۲۱۲	مقایسه فضا با خشکی و دریا
۲۱۴	منطقه یک: وجوه مشترک هوا و فضا
۲۱۹	منطقه دو: فضای اطراف زمین
۲۲۰	منطقه سه: ماه و محیط اطراف آن
۲۲۳	منطقه چهار: پوشش بیرونی
۲۲۳	نکاتی برای برنامه ریزان نظامی فضا
۲۳۰	نکات کلیدی
۲۳۱	منابع

۲۳۳	فصل هشتم: منابع طبیعی و مواد خام
۲۳۴	منابع و کمبودها
۲۴۲	کمبود منابع
۲۵۰	نکات کلیدی
۲۵۲	منابع

۲۵۵	ضمائم
۳۰۵	نمایه

فهرست نقشه‌ها

۱۹	نقشه ۱. پایگاه‌های برگزیده روسیه
۲۰	نقشه ۲. گلوگاه‌هایی که برای نیروی دریایی روسیه مانع ایجاد می‌کنند
۳۱	نقشه ۳. مسیر راه‌پیمایی طولانی مائو
۳۲	نقشه ۴. نبرد بالچ
۳۴	نقشه ۵. عملیات باغ میوه
۳۶	نقشه ۶. برلین در محاصره
۶۱	نقشه ۷. پوشش گیاهی منطقه‌ای
۷۷	نقشه ۸. جریان‌ات اقیانوسی
۸۷	نقشه ۹. گلوگاه‌های مهم دریایی در زمان جنگ سرد
۹۵	نقشه ۱۰. سواحل و راه‌های دسترسی اینچون

- نقشه ۱۱. ترسیم اقلیم مناطق..... ۱۲۱
- نقشه ۱۲. پهنه‌های یخ زده..... ۱۴۳
- نقشه ۱۳. مسیر کوه‌های یخ به طرف اقیانوس اطلس..... ۱۵۳
- نقشه ۱۴. "حملة مورمانسک"..... ۱۵۴
- نقشه ۱۵. اقیانوس منجمد شمالی و دریا‌های جانبی..... ۱۵۶
- نقشه ۱۶. مناطق کوهستانی اصلی..... ۱۵۷
- نقشه ۱۷. برآمدگی‌های هیمالیا..... ۱۶۳
- نقشه ۱۸. مناطق خشک..... ۱۶۷
- نقشه ۱۹. جنگل‌های پرباران مناطق حاره‌ای..... ۱۷۸
- نقشه ۲۰. مسیر کوکودا و برآمدگی شگی..... ۱۸۲
- نقشه ۲۱. باتلاق پیری پت و شاخه‌های فرعی آن..... ۱۸۸
- نقشه ۲۲. دلتای می‌کنگ و منطقه ویژه رانگ ست..... ۱۹۰
- نقشه ۲۳. منظومه زمین و ماه..... ۲۱۳
- نقشه ۲۴. فضای بین زمین و ماه..... ۲۲۱
- نقشه ۲۵. متصرفات اراضی ژاپن در سال ۱۹۴۲..... ۲۴۴
- نقشه ۲۶. میادین و تأسیسات نفتی عربستان سعودی..... ۲۴۷

فهرست نمودارها

- نمودار ۱. نمایش اجمالی اشکال زمین..... ۴۲
- نمودار ۲. ارتفاع و برآمدگی محلی..... ۴۳
- نمودار ۳. شیب و سرازیری‌ها..... ۴۴
- نمودار ۴. خط دید و مسیر تیر با زاویه بلند..... ۴۶
- نمودار ۴. خط دید و مسیر تیر با زاویه بلند..... ۵۱
- نمودار ۶. سفره‌های آب، آکیفرها و چاه‌ها..... ۵۴
- نمودار ۷. لایه‌بندی آب دریا..... ۷۴
- نمودار ۸. تأثیر ماه و خورشید بر جزر و مد..... ۷۸
- نمودار ۹. حرکت و اندازه‌گیری امواج اقیانوسی..... ۸۰
- نمودار ۱۰. شرایط پدیدآورنده موج..... ۸۱
- نمودار ۱۱. نیمرخ عمومی ساحل..... ۸۴
- نمودار ۱۲. خط بارگیری بر روی بدنه کشتی..... ۹۰

- نمودار ۱۳. اثرات امواج بر پایداری کشتی..... ۹۱
- نمودار ۱۴. رژیم نسیم‌های خشکی و دریا..... ۱۱۰
- نمودار ۱۵. نمایش انواع ابر..... ۱۱۵
- نمودار ۱۶. سقف ابر و نسبت آن با زمین..... ۱۱۶
- نمودار ۱۷. کالبد شکافی طوفان تندری..... ۱۱۷
- نمودار ۱۸. تأثیر باد در ریزش ناشی از انفجار هسته‌ای..... ۱۳۰
- نمودار ۱۹. شرایط پدید آورنده بهمن..... ۱۶۴
- نمودار ۲۰. نمونه توپوگرافی ساحلی..... ۱۹۵
- نمودار ۲۱. وسایل مناسب برای جنگ ضد زیردریایی در آب‌های کم‌عمق..... ۱۹۸
- نمودار ۲۲. تداخل هوا - فضا..... ۲۱۵
- نمودار ۲۳. جاذبه در مقابل سرعت سفینه فضایی..... ۲۱۸
- نمودار ۲۴. چاه‌های جاذبه زمین و ماه..... ۲۲۱
- نمودار ۲۵. انتشار پالس الکترومغناطیس..... ۲۲۷
- نمودار ۲۶. واردات فلزات و مواد معدنی ایالات متحده و اتحاد جماهیر شوروی
(تا اواسط دهه ۱۹۸۰)..... ۲۳۷
- نمودار ۲۷. میادین و تأسیسات نفت..... ۲۴۹

مقدمه مترجمین

جنگ نه زیباست و نه ستودنی. لیکن تاریخ بشر آکنده از نبردهای بزرگ و کوچکی است که ابناء آدمی را از بروز آنها گریز و گزیری نبوده است. وقوع جنگ متأثر از ماهیت آن است، ماهیت تغییرناپذیری که بنا بر گفته سرلشکر جیمز دوبیک ریشه در درون آدمی دارد: "تنفر، حسد، ترس، خودبینی، طمع، قدرت طلبی، شهوت، عشق، خدا، جاه طلبی، انتقام، عدالت و عواملی از این دست - مثبت یا منفی - که در درون آدمیان نهفته‌اند، از علل ریشه‌ای بروز جنگ هستند."^۱

البته این همه نه بدان معناست که آدمی باید دست بسته خود را تسلیم سرنوشت تغییرناپذیر جنگ کند. آری، درست است که از وقوع جنگ گریزی نیست، لیکن می‌توان از عواقب ناگوار آن کاست و تلفات و خسارات ناشی از آن را به حداقل رساند. و این میسر نمی‌شود مگر با شناخت ماهیت جنگ و عوامل دخیل در آن. شاید وقتی سخن از "هنر جنگ" به میان می‌آید، منظور همین فروکاستن از آلام اجتناب‌ناپذیر آن باشد. هنر جنگ یعنی "کسب بیشترین موفقیت با کمترین تلفات". کتاب "جغرافیای نظامی" نوشته جان کالینز تلاشی است برای رسیدن به این هدف.

جغرافیای نظامی، همان گونه که از عنوان آن برمی‌آید، رشته‌ای است که "جنبه‌های طبیعی جهان را با هر گونه تلاش در قلمرو نظامی" پیوند می‌زند تا "برنامه‌ریزان و مجریان نظامی را برای درک بهتر عوامل جغرافیایی یاری رساند" و به آنان "ارتباط تنگاتنگ جغرافیا و جنگ" را گوشزد کند، و آیندگان را از تکرار "خطاهای افرادی توجه به عوامل جغرافیایی" برحذر دارد. باری، نیروهای نظامی در موارد متعدد، پیش و پیش از درگیری با دشمن، با شرایط ویژه جغرافیایی در چالش بوده‌اند. لذا آشنایی با این شرایط باعث می‌گردد که این نیروها، دیگر "قربانی عدم درک از جغرافیا" نشوند.

در کشور ما مبحث جغرافیای نظامی، هر چند قدمت زیادی ندارد، اما چندان هم مغفول نمانده و به طور پراکنده بدان پرداخته شده است. اما اینکه تا چه اندازه یافته‌های علم جغرافیا در امور نظامی به کار رفته، جای تأمل و تردید است. در هر حال، از زمانی که این مبحث در کشور ما جامعه یک رشته تحصیلی را به تن کرد، و دانشگاه امام حسین (ع) برای نخستین بار در کشور متولی تدریس و تحقیق در این زمینه گردید، خلاء متون درسی مدون در این زمینه محسوس تر گشت. اساتید محترم این رشته بیشتر برحسب سلیقه و علاقه خود به تدریس آن پرداختند و بعضاً با توسل به کتب خارجی موجود، به ویژه کتاب حاضر، کار تدریس آن را به انجام رساندند. این مسأله ما را بر آن داشت که ضمن ارائه ترجمه‌ای از این اثر، راه را برای تهیه آثار بیشتر و بهتر در این زمینه هموار سازیم.

۱. برگرفته از مقاله "آیا جنگ تغییر کرده است؟" (Has Warfare Changed) نوشته "سرلشکر جیمز دوبیک" در نشریه

کتاب حاضر که حاصل "تلاش چهل ساله نگارنده" آن است که البته خود به عنوان یک نظامی، از نزدیک دستی بر آتش داشته، می‌کوشد تا با طرح و شرح مباحث جغرافیایی و "ارائه نمونه‌های عملی بسیار از تاریخ*" به نوعی "کمبود مطالعات منسجم و یکدست را در رشته جغرافیای نظامی" مرتفع سازد. از این‌رو در جای‌جای کتاب به اسامی اشخاص و نام‌های جغرافیایی متعدد و نیز شواهد تاریخی گوناگونی برمی‌خوریم که برای خواننده فارسی‌زبان چندان آشنا نیستند. لذا مترجمان کوشیده‌اند تا در حد بضاعت، با مراجعه به کتب و دائرةالمعارف‌های متعدد، بخشی از این مشکل را برطرف کنند و با ارائه این اطلاعات در پاورقی، خواننده را در فهم بهتر مطلب یاری رسانند.

نگارنده کتاب، همانطور که در مقدمه خود آورده، از تألیف این اثر سه هدف عمده را دنبال می‌کند:

— تهیه یک کتاب درسی،

— فراهم ساختن راهنمایی برای بهره‌برداری متخصصان سیاسی - نظامی،

— ارتقاء درک عمومی از تأثیر عوامل جغرافیایی بر امور نظامی.

و مترجمان نیز که ترجمه این اثر را برای تأمین همین سه هدف در کشور ما ضروری یافته‌اند، پرکردن خلاء کمبود منابع درسی و راهنمای پژوهش برای پژوهندگان را به عنوان اهدافی دیگر مدنظر داشته‌اند. مترجمان در خلال ترجمه سعی کرده‌اند، ضمن رعایت امانت و پایبندی به مطالب مورد نظر نگارنده، بر روانی و سلیس بودن ترجمه نیز تأکید ورزند، و حتی‌الامکان ترجمه‌ای کم‌غلط، اگر نگوئیم بی‌غلط ارائه کنند. میزان موفقیت در نیل به این هدف، مسأله‌ای است که پاسخ آن برعهده متخصصان، کارشناسان و صاحب‌نظران و در یک کلام عموم کسانی است که رنج خواندن ترجمه این اثر را بر خود هموار می‌سازند و با ارائه نظرات عالمانه خود، مترجمان را از خطاهایشان مطلع می‌نمایند.

ذکر این نکته ضروری است که گرچه اکنون اغلب مردم جهان، به ویژه خاورمیانه، در آتش مطامع ابرقدرت‌ها می‌سوزند، و در جای‌جای آن سربازانی که همدیگر را نمی‌شناسند، برای کسانی می‌جنگند که یکدیگر را خوب می‌شناسند، لیکن امیدواریم روزی فرا رسد که همه جنگ‌ها به گفتگو، همه سلاح‌های مخرب به تجهیزات و زیرساخت‌های توسعه پایدار و در یک کلام همه تفنگ‌ها به قلم تبدیل شوند.

در پایان بر خود واجب می‌دانیم از معاونت پژوهش دانشگاه امام حسین(ع) و مدیریت انتشارات آن که با قبول زحمت، زمینه نشر این اثر را فراهم ساختند، و نیز از زحمات بی‌دریغ سرکار خانم اکرم کیامنش که حروفچینی و صفحه‌آرایی این اثر را برعهده داشتند، تشکر و قدردانی کنیم.*

محمدرضا آهنی
بهرام محسنی

نشانی الکترونیکی mahani@ihu.ac.ir
bmohseni@ihu.ac.ir

* تمامی قسمت‌های داخل گیومه از پیشگفتار و دیباچه کتاب گرفته شده است.

پیشگفتار

کتاب حاضر مسلماً جامع‌ترین تألیف در زمینه جغرافیای نظامی خواهد بود. نگارنده شرح جامع و ماهرانه‌ای از اصطلاح "جغرافیا" ارائه می‌دهد، که نه فقط گستره زمین را دربر می‌گیرد، بلکه بشری را که بر روی آن زیست می‌کند، آن را تغییر می‌دهد و از آن شکل می‌پذیرد، نیز شامل می‌شود. در واقع او در این کتاب عملاً تمام جنبه‌های طبیعی جهان ما را با هر گونه تلاش در قلمرو نظامی، از خواندن یک نقشه تاکتیکی گرفته تا نبرد در گوشه پرت افتاده‌ای از کره خاک، پیوند می‌زند. او ضمن در نظر گرفتن راهبردها، تاکتیک‌ها و فناوری‌های دائماً متغیر در تمامی سطوح، به موضوع عملیات نظامی در هر محیط جغرافیایی نیز می‌پردازد، و با ارائه نمونه‌های عملی بسیار، که تاریخ مکتوب ما را دربر می‌گیرد، دست نوشته خود را غنی می‌سازد. و در نهایت کتاب خود را با زبانی ساده و روشن که بیشترین مخاطب را در بر می‌گیرد، به رشته تحریر در می‌آورد.

کمبود مطالعات منسجم و یکدست در رشته جغرافیای نظامی از همان ابتدا توجه جان کالینز را در طول زندگی بلند و ممتاز او به عنوان سرباز و محقق به خود جلب کرد. از این‌رو ضمن تداوم بخشیدن به این علاقه در طول بیش از چهل سال، حجم عظیمی از اطلاعات را در این خصوص جمع‌آوری نمود، و در نهایت، از فرصتی که برای تحقیق و نگارش در کار فرعی خود یعنی در دانشگاه دفاع ملی به دست آورد، استفاده کرد و در سالی که به عنوان استاد مدعو با این دانشگاه همکاری می‌کرد، نه فقط از داده‌ها و تجارب ارزشمند خود بهره برد، بلکه نظرات افراد مختلف و مطلع بسیاری را در تمامی جنبه‌های جغرافیای نظامی به کار گرفت.

کتاب حاضر که اوج کاری است که عمری بر سر آن نهاده شده، شکافی را در منابع غنی و حرفه‌ای این رشته پر می‌کند. دانشگاه دفاع ملی مفتخر است که میزبان جان کالینز بوده و کتاب او را به چاپ می‌رساند. تا آنجا که ما می‌دانیم، هیچ کتاب دیگری چنین ماهرانه و کامل هنر نظامی‌گری را با هنر جغرافیدانان پیوند نمی‌زند. به نظر می‌رسد کتاب حاضر در سال‌های آتی به سوی سرنوشت خود برای برآورده ساختن اهداف مورد نظر پیش می‌رود تا برای دانشجویان حکم یک کتاب درسی و برای متخصصان نظامی نقش یک کتاب مرجع و راهنما را داشته باشد و پژوهش روشنگری برای خواننده عادی، قدردان و حق‌شناس باشد.

ریچارد چیل‌کوت¹

سرتیپ ارتش ایالات متحده

و رئیس دانشگاه دفاع ملی

1. Richard Chilcoat

دیباچه

در بهار سال ۱۹۹۷ یک نشریه خبری آمریکایی مقاله‌ای را در مورد اثرات فناوری نوین بر دفاع ملی منتشر کرد. در این مقاله آمده بود که "در جنگ‌های آینده شاید اهمیت داشتن اطلاعات از اهمیت داشتن زمین بیشتر باشد" اما جغرافیا همانگونه که در طول تاریخ نیز همین گونه بوده است، تأثیر بسزایی بر عملیات نظامی، جنگ و امنیت دارد. فرماندهان بزرگ گذشته می‌دانستند و فرماندهان امروز نیز بر این نکته واقفند که توپوگرافی، آب و هوا و اقلیم نه فقط بر راهبردهای {جنگ} اثر می‌گذارد، بلکه بر خود نبرد و نیز برنامه‌های پشتیبانی تأثیر دارد. فی‌الواقع تاریخ آکنده از خطاهای متعدد افرادی است که توجه چندانی به عوامل جغرافیایی نداشته‌اند.

در "عصر اطلاعات"، فرماندهان نظامی مطمئناً سریع‌تر به داده‌های لازم دست می‌یابند و لذا بیش از پیشینیان خود از شرایط میدان نبرد مطلعند. فناوری اطلاعات می‌تواند به برنامه‌ریزان و مجریان نظامی برای درک بهتر عوامل جغرافیایی یاری رساند به گونه‌ای که حتی این مجادله کلاوس ویستس^۱ را که "داشتن بیشترین اطلاعات کذب است"، رد می‌کند اما حرف‌های دیگری که در این خصوص نوشته است، پذیرفتنی می‌نماید: "جغرافیا و وضعیت زمین با جنگ ارتباط تنگاتنگ و همیشگی دارند." این عوامل چه به لحاظ طول زمان جنگ و چه از نظر برنامه‌ریزی و اجرا تأثیر انکارناپذیری بر رزم دارند.

در تمامی طول خدمتم، به عنوان یک سرباز در صحرای تونس سال‌های ۱۹۴۲-۱۹۴۳، به عنوان یک افسر جزء در کوهستان‌های ایتالیا ۱۹۴۳-۱۹۴۵، در سال‌های بعد (۱۹۶۶-۱۹۶۷) به عنوان فرمانده گردان در اراضی کاملاً متفاوت جنگل‌های منطقه جنگی در ویتنام، عوامل جغرافیایی و اثرات آنها را شاهد بوده‌ام. این تجارب، که بسیار شخصی و فردی بودند، در سلامتی و آسایش من و همراهانم نقش بسزایی داشته‌اند، بر میزان تلفات ما اثر گذارده‌اند و اغلب بیش از دشمنانی که با آنها روبرو بوده‌ایم، ما را به چالش‌های سهمگین کشانده‌اند. اغلب فکر می‌کنم که آیا ما "قربانی" جغرافیا بوده‌ایم یا "قربانی" درک فرماندهان ارشد خود از جغرافیا.

بعدها وقتی من پست‌های بالاتری برای برنامه‌ریزی و هدایت عملیات در شرایط جغرافیایی کاملاً متفاوت بر عهده گرفتم این درس‌های اولیه جغرافیا در مدارس سخت‌گیر، مفید واقع شدند؛ ابتدا در

1. Clausewitz

مقام سرتیپ تازه درجه گرفته در لائوس در سال‌های ۱۹۷۳-۱۹۷۲ سپس به عنوان فرمانده نیروهای سازمان ملل در کره (۱۹۷۷-۱۹۷۶)، نهایتاً با مسئولیت رئیس ستاد مشترک، با این شرایط روبرو شدم. با این وجود من و افسران بایستی کار و مطالعه زیادی انجام می‌دادیم تا بتوانیم تأثیر جغرافیا را بر زمین، دریا و عملیات هوایی به طرز رضایت‌بخشی درک کنیم. علیرغم تلاش زیادی که می‌کردیم، نمی‌دانم بسیاری از سربازان، دریانوردان، هوانوردان، تفنگداران دریایی و گاردهای ساحلی که برنامه‌های ما را اجرا می‌کردند، خود را "قربانی" جغرافیا حس می‌کردند یا "قربانی" عدم درک ما از جغرافیا، و این همان احساسی بود که من سال‌ها پیش داشتم.

نیروهای مسلح ایالات متحده محکوم به انجام هر گونه عملیات نظامی در انواع محیط‌های جغرافیایی بوده و خواهند بود. خواه این حضور برای انجام عملیات جنگی باشد و خواه برای جلوگیری از جنگ و حفظ صلح، آنان باید آماده باشند تا به هر کجا که فرستاده می‌شوند، در مدت کوتاهی برتری خود را نشان دهند.

کتاب "جغرافیای نظامی برای افراد حرفه‌ای و برای عموم" که یک کتاب درسی است و به زبان ساده نگاشته شده و عوامل مربوطه را به شیوه‌ای قابل فهم برای افراد عامی و نیز برای تمامی نیروهای نظامی به یکدیگر پیوند می‌دهد، اگر نگوییم منحصر به فرد، ولی کم‌نظیر است، که به تحقیق در مورد روابط بین جغرافیا و امور نظامی پرداخته است. خواندن این کتاب برای سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان نظامی، فرماندهان، و افسران ستاد در تمامی سطوح ضروری است. همچنین مرجع مفیدی است برای رهبران سیاسی، مدرسان، اصحاب رسانه‌های خبری، و شهروندان علاقه‌مند در "عصر اطلاعات". ای کاش در پنجاه سال گذشته این کتاب ره‌توشه راهم بود.

رئیس ستاد مشترک، سال‌های ۱۹۸۵-۱۹۸۲

جان دبلیو. وستی^۱ ژنرال بازنشسته ارتش ایالات متحده

مقدمه نگارنده

وقتی رئیس ستاد کل نیروهای امپراطوری نوشت "فرصتی برای مطالعه جزئیات {جغرافیای} نظامی" نداشته... گویی رئیس کالج سلطنتی جراحان گفت فرصتی برای مطالعه آناتومی، یا انجام عمل تشریح نداشته است.

بی. ایچ. لیدل هارت^۱

"اندیشه‌هایی در باب جنگ"

هیچ دانشمندی جغرافیای نظامی را به پادشاهان فارس، یعنی کورش، کمبوجیه، داریوش و خشایارشا که نخستین امپراطوری پهناور زمین را با گستره‌ای از رود ایندوس تا دریای اژه، پدید آوردند، نیاموخته بود. یکصد و پنجاه سال بعد اسکندر نوجوان قبل از فتح اراضی‌ای وسیع‌تر از اراضی پادشاهان فارس هر چند مطالب بسیاری را خاضعانه از ارسطو فرا گرفت، لیکن جغرافیای نظامی جزو موضوعات مهم این آموزگار نبود. چنگیزخان که در قرن سیزدهم میلادی با خشونت بر اوراسیا^۲ حکم می‌راند، بدون داشتن کتابی در مورد جغرافیای نظامی در خورجین اسبش، رکوردی از تسخیر اراضی و سرزمین‌ها را به کمک نیروهای مسلح از خود برجای گذاشت.

لیکن با این حال جنگ نوین به قدری پیچیده است که فرماندهان در تمامی سطوح، بایستی از عوامل جغرافیایی دائماً بهره گیرند تا برتری قاطعی در نبرد به دست آورند. اکثر سربازان، دریانوردان، هوانوردان و تفتگذاران دریایی عمده‌تأ درس‌های مدارس سخت‌گیر را ملال‌آور می‌دانند، چون مدارس و دانشکده‌های اندکی دوره‌های جغرافیای نظامی اجرا می‌کنند و هیچ یک در این زمینه مدرک نمی‌دهند؛ مواد آموزشی به ندرت بر مبنای این رشته تأکید می‌ورزند و اکثر کتاب‌های راهنمای یگان‌ها دید بسته‌ای در این زمینه دارند. کتابنامه^۳ چهار جلدی که در وست پوینت^۴ تألیف شد و ۴ اینچ ضخامت دارد و چندین هزار اظهارنظر را در ۱۰۵۹ صفحه دربر می‌گیرد و محدوده گسترده‌ای را مد نظر دارد، با این حال برای فعالان هنر نظامی‌گری، ناظران غیرنظامی آنها، شهروندان علاقه‌مند و اصحاب رسانه‌های خبری کمترین فایده را دارد، چون اکثر آنها نمی‌توانند به راحتی به منابع مذکور در این کتاب دست یابند و برخی دیگر چندان مشغله دارند که نمی‌خواهند خود را در این خصوص به دردمر بیاندازند.

وقتی نگارش این کتاب را شروع کردم، تماسم با پنتاگون و کنگره مرا به فکر فرو برد چون آنان هرگز چیزی در مورد رشته "جغرافیای نظامی" نشنیده بودند. این عکس‌العمل جای تعجب نداشت و با این وجود اعضای انجمن جغرافیدانان آمریکا در نود و دومین گردهمایی سالانه خود در آوریل ۱۹۹۶،

1. B.H.Liddell Hart

2. Eurasia

3. West point

پس از یک بحث پرهیجان، نهایتاً تصمیم به ایجاد گروه جغرافیای نظامی گرفتند. این تصمیم یکپارچه، که برای پر کردن شکافهای ناخوشایند اتخاذ گردید، هدف سه گانه‌ای را دنبال می‌کرد:

— تهیه یک کتاب درسی برای استفاده آموزشی،

— تهیه یک کتاب راهنما برای استفاده متخصصان سیاسی - نظامی،

— ارتقاء درک عمومی از تأثیر جغرافیا بر امور نظامی.

بخش‌های اول و دوم این کتاب که هر دو مبانی هستند، جغرافیای طبیعی و فرهنگی را از دیدگاه‌های نظامی بررسی می‌کنند. بخش سوم، تأثیر جغرافیای سیاسی - نظامی را بر وظایف و مأموریت‌های نیروهای نظامی، علل جغرافیایی درگیری و عوامل اثرگذار بر حوزه‌های مسؤولیت نظامی، می‌کاود. بخش چهارم به تشریح فنون تحلیلی می‌پردازد که اقدامات درست نظامی را با آموزه‌های جغرافیا پیوند می‌زنند؛ سپس این اصول را با دو مطالعه موردی ناهمانند، در عمل به کار می‌گیرد، یکی از این دو بر اثرات جغرافیا بر عملیات نظامی تأکید دارد، حال آنکه دیگری امور لجستیکی را مورد توجه قرار می‌دهد. هر فصل با یک سری نکات کلیدی پایان می‌یابد و بازتاب‌های نهایی نیز اصول آزموده شده جنگ در طول زمان را تقویت می‌کند و آنها را به هم مربوط می‌سازد.

این متن هیچگاه به خواننده نمی‌گوید که به چه فکر کند، بلکه صرفاً به او می‌گوید که چگونه ببیند؛ و به زبان بی‌زبانی از او می‌خواهد که از جزئیات فنی چشم ببوشد (نه سر داگلاس هیگ^۱ و نه سر جوخه‌های او که در سال ۱۹۱۷ جوخه‌های او را در اراضی فلاندر^۲ هدایت می‌کردند، کمترین توجهی به این نکته نداشتند که آیا برآمدگی پس‌چن‌دیل^۳ حاصل تغییرات تکتونیکی بوده است یا حاصل نهشته‌های یخچالی). نمونه‌های موجز تاریخی و اثرات احتمالی رویدادهای فنی، ما را در روشن نمودن رابطه میان جغرافیا و امور نظامی در گذشته، حال و آینده یاری می‌رساند. یادداشت‌های انتهای هر فصل دانشجویان این رشته را در پیگیری موضوعات مورد علاقه خود با عمق و وسعت بیشتر کمک می‌کند. نقشه‌ها و نمودارهای فراوانی ارائه گردیده است، با این حال به خوانندگان توصیه می‌شود یک اطلس جهانی در دسترس داشته باشند.

کتاب "جغرافیای نظامی برای افراد حرفه‌ای و برای عموم" که هر نوع جنگ و هر نیروی نظامی را در سطوح استراتژیکی، عملیاتی و تاکتیکی مد نظر دارد، مخاطبین خارجی و نیز آمریکایی را مد نظر داشته است؛ لذا عمدتاً با اصطلاحات عمومی بیان شده است. در نتیجه محتوای آن صرف‌نظر از تغییرات سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، فنی و سایر موارد که از آنها در یکصد سال آینده در این جهان متغیرگریزی نیست، باید همان اندازه که در ابتدای قرن بیست و یکم ملموس و قابل فهم است در انتهای این قرن نیز تقریباً قابل درک باشد.

1. Sir Douglas Haig

2. Flanders

ناحیه‌ای در شمال غربی اروپا، شامل بخشی از شمال فرانسه و غرب بلژیک که به مرز دریای شمال می‌رسد.

3. Passchendaele